Nichifor Crainic – Teologul misionar printre intelectuali, Apologetul ori Propovăduitorul Culturii autentice printre Teologi şi Mărturisitorul Duhului Evanghelic şi a Spiritualității adevărate printre diferitele vremuri, locuri şi personalități...

Personalități ca romancierul, esteticianul şi istoricul literar Mihail Diaconescu, sociologii Ilie Badescu şi Dan Dungaciu, istoricii literari Ion Rotaru şi Ion Dodu Bălan, istoricul literar şi teologul Dan Zanfirescu, care i-au reeditat şi comentat versurile, numeroşi alți teologi şi scriitori dau astăzi mărturie, în variate moduri, în lucrări fundamentale, despre rolul binefăcător, catalizator de mari energii duhovniceşti pe care opera lui Nichifor Crainic îl are. Despre gândirea teologului Nichifor Crainic, Părintele Profesor Dumitru Staniloae scria: „Teologia lui Nichifor Crainic este de o intensitate şi de-o bogăție în preocupări ne mai ajunse până la el“. Nichifor Crainic este cel dintâi teolog român în epoca modernă a istoriei noastre care scoate teologia din cercul strâmt al specialiştilor, prezentându-o într-o formă impunătoare atenției lumii intelectuale. În centrul gândirii lui Nichifor Crainic stă Iisus Hristos. Sensul vieții pe care îl caută cugetătorul se descoperă în Iisus Hristos. Mântuitorul este Alfa şi Omega tuturor lucrurilor create.

Personalitate controversată, amestec de serafic şi de teluric, teolog şi om politic, poet şi publicist, Nichifor Crainic este un caz pe cît de complex, pe atît de reprezentativ pentru o întreagă categorie de cărturari români ieşiți din orizontul satului tradițional. Ei rămîn fundamental "țărani", "oameni ai pămîntului", respectuoşi față de tradiție, temeinici în gîndire şi în faptă, nu lipsiți de mîndria de a fi depăşit pe cont propriu anonimatul istoric al speței, oarecum "neşlefuiți" comportamental, de o vitalitate uneori exacerbată, surprinzători atît în patimi cît şi în virtuți. În această bună primitivitate se întîmplă să zacă mari resurse creatoare, apte de a se desăvîrşi prin instrucție şi de a trece în opere culturale de o firească originalitate, în care tradiția se primeneşte fără extravaganță, în chip realist şi organic. Un Ion Creangă, un Nichifor Crainic, un Marin Preda au încarnat în măsura cea mai înaltă acest "model" intelectual şi creator în cultura românească. Nichifor Crainic a fost, fără îndoială, un ins paradoxal şi pe seama lui se colportează destule poveşti picante, mai mult sau mai puțin adevărate - în speță, eflorescențe ale bîrfei balcanice, de care la noi nu scapă decît sfinții. Or, hotărît lucru, Nichifor Crainic n-a fost tocmai un sfînt... Omul avea conştiința nedesăvîrşirilor sale (cîți o mai au astăzi?) şi, la terminarea studiilor teologice, a refuzat să se preoțească. A devenit, însă, unul dintre marii profesori de teologie ortodoxă ai vremii, iar un Dumitru Stăniloae era îndreptățit să scrie despre el (*Gândirea*, an XIX, nr. 4, apr. 1940): "Nichifor Crainic este cel dintîi teolog român din epoca modernă a istoriei noastre care scoate teologia din cercul strîmt şi ocolit al specialiştilor, prezentînd-o, într-o formă impunătoare, atențiunii generale a lumii intelectuale... Nichifor Crainic înnoieşte prin reactualizarea tradiției într-o teologie care se mulțumea cu cîteva coji din această tradiție, primite pe calea şi de multe ori prin interpretarea ocolită a teologiilor apusene", săvîrşind "o adevărată restaurare a teologiei româneşti în duhul ortodox".

Prăbuşirea regimului comunist (petrecută chiar în ziua cînd se împlineau o sută de ani de la naşterea lui Crainic!) a creat contextul revenirii sale treptate în circuitul public românesc. În anul 1990, la Editura Roza Vînturilor, a apărut ediția de poezii (în două volume) "îngrijită" de Nedic Lemnaru, incluzînd (deşi mult deformate) şi versurile "create mental" în temnița Aiudului, care fac din autorul lor, alături de Radu Gyr (1905-1975), cel mai de seamă poet al închisorilor comuniste din România. În anul 1991 i s-a publicat şi prima parte a *Memoriilor (Zile albe, zile negre)*, la Casa Editorială "Gândirea", de către acelaşi Nedic Lemnaru. Această primă parte dă seama de răstimpul dintre anii 1889 şi 1944, fiind redactată inițial pe vremea pribegiilor postbelice. Partea a doua (încheiată spre sfîrşitul anilor '60),

îngrijită şi prefaţată de Alexandru Condeescu şi apărută (1996) la Editura Muzeului Literaturii Române ("Orfeu"), acoperă perioada anilor 1944 -1962 (textul propriu-zis - *Pribeag în ţara mea. Memorii din închisoare* - este urmat de *Memoriu. Răspuns la actul meu de acuzare,* document recuperat din arhivele Securităţii în anul 1993). Dincolo de accesele de megalomanie şi de unele jenante "piruete" ideologice (semne ale unei senectuţi chinuite), Crainic se înscrie, prin arta evocării, în galeria celor mai străluciţi autori de proză memorialistică din literatura română a secolului XX (Lucian Blaga, Mircea Eliade, Nicolae Steinhardt, Marin Preda etc.). În anii din urmă, i s-au editat ori reeditat numeroase volume: *Cursul de teologie mistică* (în anul 1993, sub titlul editorial *Sfinţenia* - *împlinirea umanului*), *Nostalgia paradisului* (1994), *Puncte cardinale în haos* (1996 şi 1998), *Ortodoxie şi etnocraţie* (1997), *}ara de peste veac. Poezii antume: anii 1916-1944* (1997), *Dostoievski şi creştinismul rus* (1998), *Spiritualitatea poeziei româneşti* (1998). Se lasă aşteptat în continuare, dintre lucrările mai importante, *Cursul de mistică germană*.

Aşadar, cu alte cuvinte, primul deceniu de după anul 1989 a adus cu sine pe lângă o serie de evocări în presă şi câteva importante editări şi reeditări, între care s-au evidenţiat: apariţia celor două volume de memorii: *Zile albe, zile negre*, în anul 1991, şi *Pribeag în ţara mea. Mărturii din închisoare,* în anul 1996, editarea cursului de mistică la Iaşi, în anul 1993, sub titlul: *Sfinţenia – împlinirea umanului* şi a cursului despre *Dostoievski şi creştinismul rus* la Cluj, în anul 1998, publicarea eseului inedit despre *Spiritualitatea poeziei româneşti*, în anul 1998, alături de reeditarea *Nostalgiei paradisului,* în anul 1994 sau a volumelor de eseuri *Ortodoxie şi etnocraţie,* în anul 1997, şi *Puncte cardinale în haos*, în anul 1998, precum şi, tot în anul 1997, a poeziilor antume din anii 1916-1944. Pentru o evaluare atentă lipseşte însă o ediţie integrală a întregii publicistici a teologului-scriitor risipită în paginile ziarelor şi revistelor de cultură interbelice. Câteva revelaţii – scrisori, fotografii, poezii, studii şi „memoriul" de apărare la actul de acuzare din luna decembrie anul 1947 – au adus manuscrisele eliberate în anul 1993 din arestul fostei Securităţi de către Serviciul Român de Informaţii şi care au stat la baza masivului şi indispensabilului număr 100 al revistei *Manuscriptum* publicat în anul 1995 de Muzeul Literaturii Române, după cum am mai spus şi în rândurile anterioare. Toate acestea ne permit astăzi o restituire mai aproape de adevăr a parcursului biografic şi intelectual al acestei personalităţi de anvergură a României interbelice. Implicat în vii dispute şi polemici, Nichifor Crainic a cunoscut între cele două războaie gloria şi notorietatea scenei politice şi culturale; pentru ca, după luna august anul 1944, să cunoască exilul intern şi represiunea prelungită a unor mult prea lungi ani de închisoare, prelungiţi într-o ostracizare definitivă din circuitul publicistic şi cultural. Iar atunci când s-a scris despre el şi „gândirism" în România comunistă (D. Micu, 1975, sau Z. Ornea, 1980, dar şi anul 1996), s-a făcut într-un ton de contestare şi vehemenţă demascatoare („reacţionar", „antiprogresist", „mistic", „fascist", „retrograd"), departe de rigorile obiectivităţii. Aşa se face că „demascările", ignorările şi uitările nemeritate au continuat şi după luna decembrie anul 1989, şi ele persistă şi astăzi.

Nichifor Crainic a văzut lumina zilei pe 12/24 decembrie anul 1889 în localitatea Bulbucata, judeţul Vlaşca (azi judeţul Giurgiu). Fiu al ţăranilor săraci Nedelea şi Stana Dobre, copilul Ion Dobre, fiindcă acesta era numele adevărat al viitorului poet şi teolog, a urmat, cu întreruperi din cauza dificultăţilor materiale, şcoala primară din satul natal. După care între anii 1904-1912 a fost elev bursier la Seminarul Central din Bucureşti. Aici a avut parte, pe lângă mult ritualism, şi de o bună instrucţie intelectuală cu profesori ca Iuliu Scriban. Coleg de clasă şi şef de promoţie l-a avut pe Dumitru Cornilescu (1891-1975), viitorul traducător al *Bibliei* britanice protestante convertit la protestantism. Se pasionează de literatura şi publicistica naţională ale lui Nicolae Iorga, sub auspiciile căreia îşi face, în anul 1907, debutul literar ca elev într-o revistă din Iaşi, publicând în anii următori ca seminarist sub diverse pseudonime (I.D. Nichifor, D.I. Crainic) şi în reviste de prestigiu ca *Ramuri* din Craiova,

Luceafărul din Sibiu, *Viața Românească* din Iaşi, dar şi *Semănătorul* şi *Neamul Românesc* scoase de Nicolae Iorga. Continuă să publice şi în anii 1912-1916 când, fiind în acelaşi timp cântăreț la biserica Zlătari, urmează cursurile Facultății de Teologie din Bucureşti. Este remarcat de tânărul profesor de dogmatică Ioan Mihălcescu, care-l îndrumă spre apologetică, dar absența spiritualității face ca studiile teologice să îi apară abstracte, excesiv de raționaliste şi istoriste. La rândul său, mediul universitar bucureştean dominat de pozitivism ştiințific (Petre P. Negulescu, Mihail Dragomirescu, Constantin Rădulescu-Motru) i se pare tern şi mediocru, cu excepția profetismului lui Nicolae Iorga.

Anul 1916 este un an al împlinirilor, dar şi al catastrofelor personale şi naționale. Devine licențiat în teologie şi publică primul volum de poezie, *Zâmbete în lacrimi*. Dornic să ocupe parohia Zlătari din capitală, se căsătoreşte rapid. Mitropolitul Conon refuză să-l numească, în ciuda insistențelor şi presiunilor. Urmează la scurt timp divorțul de prima soție şi intrarea României în Primul Război Mondial, înfrângerea României şi moartea tatălui. Este mobilizat sergent la spitalul din Iaşi, colaborând asiduu cu articole şi poezii la *Neamul Românesc* al lui Nicolae Iorga. Reîntors la Bucureşti, devine redactor la *Dacia,* condusă de Alexandru Vlahuță şi, ulterior, la *Luceafărul,* mutat de Octavian Goga de la Sibiu la Bucureşti. În anul 1919 publică volumul *Icoanele vremii*, în care adună articole şi poezii din anii de război, iar în anul 1920 îi apare un nou volum de poezii, *Darurile pământului*. Sunt ani de criză, în care suferă atât de pe urma eşecului căsătoriei, cât şi a dezorientării unei generații rămase fără ideal odată cu realizarea unității naționale.

Între anii 1920-1921 se află la Viena împreună cu prietenul său, viitorul critic de artă şi istoric Alexandru Busuioceanu (1896-1961), dar şi cu Lucian Blaga (1895-1961), cu care va lega o lungă amiciție şi colaborare literară. Tot aici o cunoaşte pe cea de-a doua soție, Aglae, studentă la medicină, cu care se şi căsătoreşte. La Viena descoperă mistica, atât în varianta ei orientală (prin orientalistul Paul Deussen) şi occidentală a lui A. Silesius şi M. Eckhart prin filiera poeziei germane a lui R.M. Rilke (1875-1926), dar şi pe cea ortodoxă bizantină prin intermediul poetului dadaist Hugo Ball (1886-1927), convertit la catolicism şi autor al unei importante cărți despre „creştinismul bizantin". În fața excesului de istorism şi scolasticism al teologiei academice, are revelația misticii ca experiență vie care-l face pe om „contemporanul lui Dumnezeu", iar nu prizonierul trecutului sau schemelor gândirii proprii. Tot la Viena descoperă prin intermediul şvabului din Caransebeş Rénè Fülöp Müller (1891-1963), traducător din Dostoievski, opera marelui scriitor rus. În luna mai anul 1921 i se naşte aici şi unica fiică, Furtuna Ioana. În aceeaşi lună la Cluj Napoca un grup de tineri scriitori: Lucian Blaga, Alexandru Maniu, Gib Mihăescu, în frunte cu Cezar Petrescu înființau revista literară, artistică şi socială *Gândirea* cu un program anti-avangardist şi neotradiționalist românesc. Nichifor Crainic devine prin Lucian Blaga colaborator constant al revistei cu poezii şi ulterior cu eseuri programatice – „Iisus în țara mea" (1923), „Parsifal" (1924) sau „Între Apollo şi Iisus" – impunându-se în câțiva ani drept teoreticianul acestui curent literar şi de opinie din cultura română interbelică cunoscut sub numele de „gândirism". În această revistă, a cărei redacție s-a mutat la sfârşitul lunii decembrie anul 1922 la Bucureşti, s-au afirmat scriitorii: Lucian Blaga, Ion Pillat, Vasile Voiculescu, Sandu Tudor, Mihai Călinescu, dar şi criticii literari: Tudor Vianu, Ovidiu Papadima, Vasile Băncilă şi mulți alții.

Întors în țară, Nichifor Crainic, care în anul 1921 a publicat volumul de însemnări de călătorie din Transilvania şi Basarabia intitulat *Privelişti fugare,* devine între anii 1922-1930 consilier cultural al Fundației Culturale Principele Carol, susținătoare a Editurii Cultura Națională, unde a îngrijit colecția „Cartea vremii" (28 de titluri de opere ale scriitorilor români şi străini). Publică în colaborare şi o serie de manuale şcolare. În toți aceşti ani desfăşoară o intensă activitate publicistică la revistele literare ale vremii. În anul 1924 reorganizează cu Pamfil Şeicaru şi Victor Ioan Popa *Neamul Românesc* al lui Nicolae Iorga,

plecat la Sorbona, şi participă împreună cu Pamfil Şeicaru la înfiinţarea noului ziar de orientare tradiţionalist-conservatoare *Cuvântul*, fiind timp de un an şi jumătate redactorul paginii „Duminica". În anul 1926 Nichifor Crainic îl va aduce în locul său ca titular al acestei rubrici de la *Cuvântul* pe ziaristul şi profesorul de logică şi metafizică Nae Ionescu (1890-1940). În anul 1925 publică volumul *Cântecele patriei*, în care strânge poezii publicate în presa anilor 1916-1918. Anul 1926 este un an decisiv pentru scriitorul teolog. Nichifor Crainic îşi legalizează acum acest pseudonim literar şi preia conducerea efectivă a *Gândirii*, abandonată de Cezar Petrescu, plecat la Paris, asigurând material apariţia ei aproape neîntreruptă în 10 numere pe an din luna ianuarie anul 1926 şi până în luna august anul 1944. (În acelaşi an Nae Ionescu preia conducerea ziarului *Cuvântul*, revista *Gândirea* şi ziarul *Cuvântul* reprezentând principalele tribune de manifestare literară şi politică ale tradiţionalismului românesc interbelic.) Tot acum intră şi în politică, devenind pentru patru luni secretar general la Ministerul Cultelor şi Artelor sub ministrul Vasile Goldiş. La 21 decembrie anul 1925, când prinţul Carol II renunţă la tron de dragul metresei sale, Magda Lupescu, Nichifor Crainic scrie pe 4 ianuarie anul 1926 răsunătorul articol „Sacrificiul enigmatic" şi-i dedică prinţului demisionar un număr special al *Gândirii*, afişându-şi deschis „carlismul". Tot în anul 1926 Nichifor Crainic devine profesor universitar la noua Facultate de Teologie din Chişinău creată la iniţiativa ministrului culturii, filozoful Ion Petrovici (1882-1972). Timp de şase ani va face naveta Bucureşti – Chişinău, unde a ocupat catedra de Literatură religioasă modernă. Cursul faimos despre „Dostoievski şi creştinismul rus" reprezenta introducerea literară la cursul de Elemente de mistică ortodoxă, sub haina literaturii Nichifor Crainic impunând primul curs de mistică ortodoxă de la facultăţile de teologie ortodoxă – o prioritate românească în şcolile superioare de teologie din spaţiul panortodox. În acelaşi timp, Nichifor Crainic, devenit directorul *Gândirii*, precizează termenii opţiunii culturale, literare şi politice tradiţionaliste proprii „gândirismului" în eseuri programatice, cum au fost: „A doua neatârnare", din anul 1926, sau „Sensul tradiţiei", din anul 1929. În contra imitaţiei culturii occidentale şi modernismului susţinut de Eugen Lovinescu (în faimoasa sa *Istorie a civilizaţiei române moderne*, 1924-1925), Nichifor Crainic pledează pentru creaţie modernă inspirată din valurile autohtonismului şi tradiţionalismului românesc. Spre deosebire însă de tradiţionalismul liber sub semnul precreştinului „Dionysos" susţinut de Lucian Blaga, Crainic va milita pentru un tradiţionalism ortodox inspirat din teologia mistică şi a frumosului a lui „Dionisie Areopagitul". *Gândirea* a stat astfel sub semnul acestei bipolarităţi în ce priveşte înţelegerea creştină teologic-ortodoxă şi necreştină a sensului tradiţiei promovate de cei doi prieteni, Nichifor Crainic şi Lucian Blaga, care a devenit conflict abia în anul 1942. Peste viziunea „pământului" românesc promovată de *Sămănătorul*, Crainic dorea ca *Gândirea* să boltească „cerul" spiritualităţii ortodoxe.

Situaţia României avea să se complice în plan intern prin evoluţii dramatice începând din anul 1927. Este anul în care mor regele Ferdinand (în luna iulie) şi Ionel Brătianu (în octombrie), dar şi anul înfiinţării Legiunii Arhanghelului Mihail. În haosul creat de prima regenţă în numele minorului Mihai I, gestionat până în anul 1933 de guverne ţărăniste (care au pus capăt guvernării liberale din anii 1922-1928), tineretul naţionalist marginalizat de politicieni şi aflat în căutarea unei revoluţii de dreapta se radicaliza într-un sens extremist. Între anii 1927-1928 Nichifor Crainic colaborează la ziarul *Curentul* condus de Pamfil Şeicaru, de care se va despărţi însă în curând pe motive de divergenţe ideologice, cum se despărţise anterior de *Cuvântul* lui Nae Ionescu şi de tânăra generaţie de intelectuali coagulată în jurul acestuia (Mircea Vulcănescu, Mircea Eliade şi ceilalţi). În anul 1929 este ales pentru scurt timp deputat independent pe listele Partidului Naţional Ţărănesc. În anul 1930 i se decernează Premiul Naţional de Poezie şi participă la Arles, în sudul Franţei, la sărbătorirea centenarului lui Frédéric Mistral. E prezent şi la Geneva la lucrările Societăţii Naţiunilor care dezbătea, sub preşedinţia lui Nicolae Titulescu, ideea Statelor Unite ale Europei, respinsă de

Nichifor Crainic ca o formulă supranaţională de tip masonic (ulterior îi va opune ideea unei Europe unite a naţiunilor creştine). Alături de Nae Ionescu, Cezar Petrescu şi Mihail Manoilescu, Nichifor Crainic a jucat un rol important în campania de presă care s-a soldat cu readucerea ca rege pe tronul României a lui Carol II. Anii domniei acestuia, 1930-1940, au fost ani de tot mai acută instabilitate politică, machiavelicul rege „play boy" fiind angajat – alături de camarila sa – într-un joc politic complex şi periculos care avea să-l conducă în 11 februarie anul 1938 la proclamarea dictaturii personale. În tot acest interval Carol II a slăbit sistematic partidele politice tradiţionale şi a discreditat democraţia parlamentară intrând, în acelaşi timp, într-un conflict pe viaţă şi pe moarte cu Legiunea ca urmare a refuzului liderului acesteia, Corneliu Codreanu (1899-1938), de a-i preda conducerea tineretului naţionalist ortodox înregimentat în Legiune. După anul 1931, când îi apare ultimul volum de poezii: *Ţara de dincolo de veac* (retipărit în 1936), Nichifor Crainic poetul face loc teologului, eseistului şi publicistului militant. Pe 1 decembrie anul 1932 este chemat profesor titular la Facultatea de Teologie din Bucureşti, unde va preda până în 1944, iniţial Istoria literaturii bisericeşti şi religioase moderne, catedră sub al cărei nume a ţinut de fapt cursuri de ascetică şi mistică: între anii 1932-1933 a reluat cursul despre „Dostoievski şi creştinismul rus", urmat în anii 1933-1934 de „Elemente de teologie mistică", iar apoi de cele două cursuri capitale de mistică ortodoxă în anii 1935-1936 şi de mistică germană („Magistrul Eckart şi şcoala sa") în anii 1936-1937, cursuri ce constituie esenţialul operei teologice a teologului-scriitor Nichifor Crainic.

În intervalul ianuarie 1932 - decembrie 1933 înfiinţează şi conduce ziarul independent *Calendarul*. Pe fundalul sumbru al crizei economice şi sociale a acestor ani Crainic îşi deplasează tot mai mult publicistica de pe religios şi estetic pe politica militantă. Este perioada apropierii de Codreanu şi de legionari, al căror mentor spiritual s-ar fi dorit (aceştia i-l vor prefera însă pe Nae Ionescu); a se vedea eseul „Tineretul şi creştinismul" din numărul *Gândirii* din luna martie anul 1933. Călătoreşte în Italia fascistă, unde are două întrevederi cu ducele Mussolini, convertindu-se în promotor al naţional-socialismului corporatist italian şi adept al ieşirii României din alianţele tradiţionale cu Franţa şi Anglia şi al intrării în axa Roma-Berlin. În luna octombrie anul 1933 scrie în *Calendarul* articolul „Ţara regelui Wieder şi a reginei Duduca", în care atacă promiscuitatea concubinajului lui Carol II cu Elena Lupescu şi camarila acestora, în urma căruia ziarul a fost suspendat 15 zile din ordinul prim-ministrului liberal I.G. Duca. Acesta din urmă dizolvă în noiembrie „Garda de Fier" legionară, fiind asasinat pe 29 decembrie de câţiva legionari pe peronul gării din Sinaia. A doua zi, Nichifor Crainic este arestat sub acuzaţia de a fi instigatorul moral al asasinatului şi este închis la Jilava cu alţi 360 de legionari. *Calendarul* este suprimat, *Gândirea* încetându-şi apariţia şi ea din luna mai anul 1933 până în luna octombrie anul 1934. Ieşit din închisoare, publică în *Gândirea* o „mărturisire de credinţă" în Dumnezeu şi neam, încercând totodată platforme de mediere între diferitele grupări naţionaliste: în anul 1934 fuziunea, la cererea lui Octavian Goga, între partidul acestuia şi Garda de Fier e refuzată de Codreanu; în luna iulie anul 1935 Nichifor Crainic realizează însă, tot la cererea lui Octavian Goga, fuziunea partidului acestuia şi a ligii antisemitului A.C. Cuza în Partidul Naţional Creştin, din care se retrage însă câteva luni mai târziu. În anul 1937 editează revista *Sfarmă-Piatră*, suprimată la scurt timp de guvern, revistă în care face critica naţionalismelor româneşti existente, inclusiv al celui legionar cu asocierea ilicită între „Hristos şi revolver", şi cristalizarea unui program practic a „naţionalismului creator". Iar în anul 1938 este timp de două luni codirector la *Porunca vremii*.

Sunt anii clarificărilor şi delimitărilor polemice privitoare la sensurile naţionalismului românesc „autentic", în care începând din anul 1935 Nichifor Crainic apare secondat îndeaproape de Părintele Profesor Dumitru Stăniloae din Sibiu, care devine un colaborator statornic al *Gândirii* până în anul 1944. Într-un eseu curajos din anul 1935 intitulat „Rasă şi

religiune”, Nichifor Crainic critică rasismul ideologiei noii Germanii naziste şi eforturile ei ilicite de a „germaniza” creştinismul drept o „naturalizare” inacceptabilă a acestuia din urmă. Rasismul german vrea nu doar un pământ naţional, ci şi un cer naţional, pe când „pacea Europei înseamnă: pământ naţional şi cer creştin comun”. În acelaşi număr Părintele Dumitru Stăniloae publică eseul „Ortodoxie şi naţiune”, ca două numere mai încolo Nichifor Crainic să facă apologia „Romei universale” a lui Mussolini şi să elogieze în George Coşbuc „poetul rasei noastre”. În anul 1935 *Gândirea* publică „Spaţiul mioritic” al lui Lucian Blaga (cum în anul 1931 a publicat *Eonul dogmatic*) şi începe o polemică prelungită cu *Românismul* lui Constantin Rădulescu-Motru (1868-1957), în care Nichifor Crainic, secondat fidel de Părintele Dumitru Stăniloae, opune naturalismului filozofului necesitatea spiritualităţii şi Ortodoxiei pentru un naţionalism autentic. Lui Constantin Rădulescu-Motru îi este opusă figura Dr. Nicolae Paulescu (1869-1931), „fondatorul naţionalismului creştin”. Polemica se continuă în anul 1937 cu discipolii lui Nae Ionescu de la *Predania* (care încearcă să-l compromită ca profesor aducând aminte faptul real că profesorul universitar Crainic nu avea nici un fel un doctorat, iar licenţa în teologie o obţinuse în anul 1916 doar printr-un examen oral) şi cu Radu Dragnea, în faţa cărora Părintele Profesor Dumitru Stăniloae subliniază dimensiunea *morală* constitutivă a adevăratului naţionalism, iar Nichifor Crainic dezvoltă tema „Ortodoxiei – concepţia noastră despre viaţă” prezentată într-o conferinţă din anul 1936 la Sibiu, dar glosează admirativ şi despre relaţia dintre „creştinism şi fascism” în Italia.

Aceste contribuţii sunt incluse de Nichifor Crainic, împreună cu alte eseuri militante din *Gândirea*, în două volume de publicistică de politică culturală extrem de populare în epocă: *Puncte cardinale în haos* (titlul unui eseu din anul 1931), apărut în anul 1936 şi *Ortodoxie şi etnocraţie*, publicat în anul 1938. (Şi aici Nichifor Crainic va fi urmat îndeaproape de Părintele Dumitru Stăniloae care, în anul 1939, îşi adună eseurile din *Gândirea* în volumul publicat la Sibiu sub titlul *Ortodoxie şi românism*.) Volumul din anul 1938 reproduce în anexă utopia politică a lui Nichifor Crainic cristalizată – după un periplu dominat de adeziuni şi deziluzii care l-au condus de la iorghism şi ţărănism, trecând prin carlism şi gardism (legionarism) – la formula „Programului Statului Etnocratic” (publicat iniţial în anul 1937 în *Sfarmă-Piatră*). În esenţă, acesta este o variantă ortodoxă a corporatismului fascist italian, discipolii directorului *Gândirii* văzând în acest program „doctrina salvării şi misiunii noastre” (Pan M. Vizirescu). Punctul de plecare al acestuia este România ca naţiune creştină, a cărei expresie socială organizată trebuie să fie un stat naţional şi confesional-ortodox. În concepţia doctrinarului politic Nichifor Crainic, locul *demos*-ului abstract al statelor democrate compus din mase şi clase amorfe compuse din indivizi anonimi trebuie luat de *ethnos*-ul concret alcătuit din profesiuni şi tradiţii culturale şi religioase. Statul acestuia e instrumentul care să asigure afirmarea de sine naţională, religioasă şi profesională a românilor organizaţi în corporaţii; el este unul „etnocratic” şi „demofil”, riguros moral şi comunitar. Menirea lui este să asigure dominaţia autohtonilor în economie, administraţie şi cultură pe baza principiului proporţional, precum şi afirmarea elitelor în cultul omului eroic, individ spiritual liber (nu liberal) dedicat comunităţii de credinţă şi neam prin moralitate, tradiţii culturale şi religie. Este un stat autoritar bazat pe afirmarea drepturilor comunităţii peste cele ale indivizilor şi chemat să reprime deschis imoralitatea, bogăţia şi viciile şi să subordoneze minorităţile majorităţii etnice dominante.

Istoria României şi a Europei întregi se precipita însă rapid spre catastrofă (în luna martie anul 1938 Germania ocupa Austria, iar în luna septembrie şi Cehoslovacia). După alegerile din luna noiembrie anul 1937, Carol II, simţind că jocul politic îi scapă de sub control, proclamă pe 11 februarie 1938 dictatura regală, desfiinţează partidele politice şi, prin intermediul lui Armand Călinescu, în cadrul unui guvern prezidat iniţial de Patriarhul Miron Cristea, declanşează lichidarea mişcării tineretului naţionalist. Nicolae Iorga îi intentează un proces lui Codreanu, care este condamnat la şase luni de închisoare. În acest timp Armand

Călinescu intentează lui Codreanu un proces de trădare de ţară (acuzat că ar vrea să dea România pe mâna Germaniei), în care ca martor al apărării este citat şi Nichifor Crainic. Liderul legionarilor este condamnat la zece ani de temniţă grea şi este asasinat împreună cu liderii mişcării în noaptea de 29-30 noiembrie anul 1938. Reprimarea brutală va arunca România într-o spirală a violenţelor interne, care vor spori într-un crescendo barbar şi absurd, un al doilea moment sângeros fiind legat de represaliile de stat care au urmat asasinării de legionari a lui Armand Călinescu pe 21 septembrie anul 1939. Nemulţumit de depoziţia lui Nichifor Crainic în procesul lui Corneliu Zelea Codreanu, Armand Călinescu include, drept represalii, catedra acestuia pe lista posturilor universitare raţionalizate la sfârşitul anului 1938 printr-o lege specială aprobată de Prim-ministrul Patriarh Miron Cristea, care a suprimat astfel catedra de teologie ascetică şi mistică! Nichifor Crainic este trecut la catedra de dogmatică şi apologetică vacantată prin alegerea profesorului-arhiereu Irineu-Ioan Mihălcescu ca locţiitor de Episcop al Râmnicului pe 1 noiembrie 1938, iar pe 29 noiembrie anul 1939 ca Mitropolit al Moldovei (până pe 16 august anul 1947). Obligat astfel să se improvizeze în apologet, Nichifor Crainic redactează şi susţine în intervalul 16 ianuarie - 20 mai 1939 un curs inedit de teologia culturii. Publicat în anul 1940 sub titlul *Nostalgia paradisului*, el constituie principala sa operă teoretic-filozofică, voindu-se totodată o fundamentare a opţiunilor culturale tradiţionaliste pentru care milita în paginile *Gândirii*. Volumul era rezultatul reflecţiilor proprii pe marginea amplei dezbateri pe temele filozofiei culturii şi esteticii din spaţiul cultural european şi românesc în primele decenii ale secolului XX; de la *Ideea unei teologii a culturii* a lui Paul Tillich (1919) şi *Sensul creaţiei* a lui Nicolae Berdiaev (trad. germ. 1927) la *Trilogia culturii* a lui Lucian Blaga (1935-1937), trecând prin *Esteticile* lui Mihail Dragomirescu (1901) sau Tudor Vianu (1934). Scrisă sub semnul „modului teandric" (titlul introducerii), lucrarea era o analiză a relaţiilor dintre religie şi cultură (partea I) şi teologie şi estetică (partea II) încheiate cu propunerea de lectură în cheie metaforic-teologică a fenomenului culturii şi artei (partea III). Întreaga creaţie omenească este văzută drept produsul unei imense şi irepresibile nostalgii, ţâşnind dintr-o trăire fundamentală care colorează existenţial întreaga cunoaştere şi activitate a omului: sentimentul rupturii unei unităţi ideale a existenţei şi a durerii pe calea de întoarcere spre această patrie simbolizată de paradis. Paradisul este însă dublu: pământesc şi ceresc, cum dublă este şi nostalgia lui. Nostalgia sau memoria paradisului terestru e motorul civilizaţiei materiale care rămâne în cadrele existenţei actuale supuse morţii, iar nostalgia sau aspiraţia paradisului ceresc e mobilul ultim al culturii spirituale care se confrunta cu problema morţii şi a sensului general al existenţei. Comunitatea iniţială pierdută e actualizată în mod real prin credinţă în Biserică de sfinţi, iar în mod simbolic de cultură şi creaţia umană, mai ales de cea artistică. Fără a fi religie, arta poate pregăti sufletele pentru religie prin creaţiile geniilor artistice (gen Dante, Milton, Eminescu, Dostoievski), ale căror opere dobândesc un statut profetic.

În anii dictaturii regale – 1938-1940 – Nichifor Crainic revine în eseurile publicate în paginile *Gândirii* la temele estetice şi teologice, gen „Copilărie şi sfinţenie" sau „Rugăciunea lui Iisus" în anul 1938 sau „R.M. Rilke" în anul 1939. Alături de capitole din viitoarea *Nostalgia paradisului*, Crainic se înscrie şi cu poezii şi articole în sensul cultului personalităţii lui Carol II („Rugăciune pentru Rege" sau „Regele şi Biserica" în anul 1939 sau „Regele şi cultura" în anul 1940). La sfârşitul lunii decembrie anul 1939, când împlinea 50 de ani, scriitorul teolog luase hotărârea de a abandona activitatea ziaristică dedicându-se exclusiv catedrei şi vieţii literare. Lucrurile aveau să stea altfel. În luna aprilie anul 1940 Nichifor Crainic este ales , la propunerea Facultăţii de Teologie Evanghelică, „doctor honoris causa" al Universităţii din Viena, ceremonia programată pentru luna iunie fiind amânată la cererea sa pentru toamnă. Revista *Gândirea* se grăbeşte să consacre şi ea numărul 4, pe aprilie 1940, în întregime lui „Nichifor Crainic la 50 de ani"; în masivul număr omagial scriu evocări şi prime evaluări ale multiplelor dimensiuni ale activităţii şi scrisului acestuia nume de primă

mărime ale culturii şi teologiei româneşti interbelice, ca Ion Petrovici (activitatea), Nicolae Bălan (şi timpul nostru), Vasile Voiculescu, Dumitru Caracostea, Lucian Blaga, Dan Botta, dar şi Dumitru Stăniloae (opera teologică), Teodor M. Popescu (în teologia noastră), Emilian Vasilescu (apologetul) şi alţii. Ca răsplată a obedienţei faţă de rege, Nichifor Crainic este numit în iunie ministru al propagandei în guvernul Gigurtu, guvernul care şi-a legat numele de cele trei cedări (urmare a pactului Ribbentrop-Molotov din 23 august 1939) teritoriale impuse României în anul 1940 (Basarabia pe 26 iunie, Cadrilaterul pe 1 august şi nordul Transilvaniei pe 30 august). Nichifor Crainic demisionează din guvern pe 6 august; o lună mai târziu, pe 6 septembrie, Carol II este nevoit să abdice, iar puterea este preluată de comandantul legionar Horia Sima şi generalul Ion Antonescu. România devine pentru câteva luni „stat naţional-legionar". Numit pentru o scurtă perioadă de timp preşedinte al Radiodifuziunii, Crainic salută acum în *Gândirea* „Revoluţia legionară". Pe 5 noiembrie anul 1940, prezent la Universitatea din Viena cu prilejul festivităţilor decernării titlului de „doctor honoris causa", Nichifor Crainic rosteşte conferinţa „Viaţa spirituală în România de astăzi" (repetată şi la Universităţile din Breslau şi Berlin). Asistă oripilat la asasinarea profesorilor Nicolae Iorga şi Virgil Madgearu, precum şi la masacrele făcute la Jilava pe 27-28 noiembrie anul 1940 de către legionari – a căror asociere păgână între Hristos şi revolver o denunţase deschis încă din anul 1937 – şi, câteva luni mai târziu, la rebeliunea legionară din 21-23 ianuarie anul 1941, zdrobită de armata condusă de Generalul Ion Antonescu susţinut de armata germană din România.

În anul 1940 redevine, pentru patru luni, ministru al propagandei în guvernul de tip dictatorial al generalului Antonescu, în care calitate desfiinţează toată presa evreiască ca parte a luptei împotriva influenţei „iudaismului" în cultura română. Îşi publică acum o parte din articolele în sprijinul „noii ordini" totalitare impuse în Europa de Adolf Hitler în primul volum *I. Germania şi Italia în scrisul meu din anul 1932 încoace* dintr-un ciclu intitulat *Lupta pentru spiritul nou*. La invitaţia canonistului Ştefan Ţankov (doctor de Cernăuţi), în luna mai anul 1940 face o vizită la Sofia, unde este primit de regele Boris care-l decorează cu ordinul Sfântul Alexandru. Ţine aici o conferinţă despre Ortodoxie, „Patria noastră ecumenică", în care promovează ideea creării unei uniuni a popoarelor ortodoxe din Balcani sub egida Reichului german, care în schimbul fidelităţii le-ar putea retroceda monumentul simbol al catedralei Aghia Sofia. Conferinţa de la Sofia, ca şi altele din timpul războiului, este simptomatică pentru convingerea militantă a lui Nichifor Crainic pentru care doar Germania „nouă" hitleristă era cea care putea ajuta România să recupereze Ardealul de Nord în schimbul alianţei necondiţionate la cruciada anti-bolşevică împotriva URSS şi să-i acorde un loc în „noua Europă". Pentru mentorul *Gândirii* anilor sumbri ai celui de-al Doilea Război Mondial sub svastică românii puteau în sfârşit realiza în politică, literatură şi cultură România naţională şi tradiţională.

Pe 22 mai anul 1941, Nichifor Crainic este primit solemn în Academia Română. Propus de George Murnu încă din anul 1936 şi de Ion Petrovici în anul 1939, el nu întrunise voturile necesare decât pe 20 mai 1940, când la propunerea lui Dumitru Caracostea a fost ales ca membru titular pe locul lăsat liber prin moartea lui Octavian Goga. La sesiunea solemnă de primire din 22 mai anul 1941 Nichifor Crainic rosteşte discursul „Elogiu lui Octavian Goga", la care răspunde Lucian Blaga (membru al Academiei din 1936). În prelungirea evocării din numărul omagial al *Gândirii* din anul 1940, când schiţase „Începuturile şi cadrul unei prietenii", poetul-filozof creionează acum sub cupola Academiei un remarcabil portret al vechiului prieten şi colaborator „Nichifor Crainic". Om al câmpiei române, adoptat spiritual de Ardeal, Nichifor Crainic intră solemn în Academie flancat de doi ardeleni: Octavian Goga şi Lucian Blaga. Cu o operă poetică dominată de bipolaritatea pământ-cer (*Darurile pământului – Ţara de dincolo de veac*), teologul-scriitor Crainic a depăşit sămănătorismul prin gândirism, adăugând „pământului românesc" „cerul spiritualităţii răsăritene". În jurul

Gândirii îndrumate de el s-a dezvoltat o impresionantă creație literară tradiționalistă (poezie, eseu), atât de inspirație strict ortodoxă, „pe ogaşele dogmaticii" creştine, cât şi de sensibilitate general metafizică, liberă față de motivele creştine, şi chiar „în duhul eresului" (aluzie la propria metafizică a Marelui Anonim, expusă deja de Blaga în *Diferențialele divine*, din 1940, care provocaseră replica teologică a pr. D. Stăniloae de la Sibiu). Activității de animator al culturii şi operei de gânditor ortodox ale lui Crainic i se datorează „invazia teologiei în cultura română postbelică"; datorită lui „teologia ortodoxă a devenit sare a culturii româneşti". Intrând astfel în Academia Română, „Crainic nu vine singur, cu el intră în Academia Română Dionisie Areopagitul, Maxim Mărturisitorul şi Ioan Damaschin". Primirea în Academie exact înainte cu o lună de intrarea României în război împotriva URSS împreună cu Germania hitleristă a fost momentul de glorie şi apogeu al parcursului biografic al teologului-scriitor Nichifor Crainic. În urma neînțelegerilor cu Mihai Antonescu, Crainic îşi dă demisia din guvern. Drept răzbunare, Mihai Antonescu orchestrează arestarea fiicei sale în vârstă de numai 19 ani, Ioana Fortuna Crainic, care este închisă două luni la Văcăreşti şi încă o lună şi jumătate de lagăr la Târgu Jiu, după care a rămas exmatriculată din Universitate. La sfârşitul anului 1941 şi începutul anului 1942 scriitorul şi profesorul de teologie Nichifor Crainic (în anul 1941 şi-a reprimit catedra de mistică) s-a îmbolnăvit grav: dublă otită, dublă mastoidită, meningită şi pneumonie; se zbate între viață şi moarte, fiind salvat miraculos după şase operații. Între anii 1942 - 1944 devine preşedintele cooperativei „Filmul românesc", prin care călătoreşte în Germania şi Italia pentru achiziționare de filme (cf. eseul „Filmul german", din anul 1943).

Ortodoxismul tot mai strict al lui Nichifor Crainic şi opțiunile politice afişate au condus în timp la abandonarea revistei de majoritatea scriitorilor şi colaboratorilor inițiali, până la sfârşit rămânându-i fideli doar Vasile Voiculescu şi Ion Pillat. Publicarea de către Lucian Blaga, la Sibiu în anul 1942, a cărții *Religie şi spirit*, unde e negată orice revelație supranaturală, iar Iisus Hristos este doar un simplu mit, conduce nu doar la replica polemică a Părintelui Profesor Dumitru Stăniloae în *Telegraful Român* la Sibiu, ci şi la excluderea poetului-filozof de la *Gândirea*, al cărei co-fondator fusese în urmă cu două decenii. În eseul-conferință „Transfigurarea românismului" din anul 1943 Nichifor Crainic îl acuză pe fostul prieten de caricaturizarea şi negativizarea lui Dumnezeu ca Mare Anonim şi de edificarea unei metafizici româneşti „din superstițiile folclorice, din miturile indiene şi din ereziile creştine, toate elemente antiortodoxe … o metafizică a babelor vrăjitoare sau un galimatias crişnamurtic, cum este teosofia". Atacat în *Gândirea* în anul 1943 este şi tomismul catolic ca falsă „filozofie creştină" în numele autenticei „metafizici ortodoxe" (susținute în eseurile lui P.P. Ionescu). Nichifor Crainic se înconjoară tot mai mult de teologi şi îşi publică ritmic prelegerile inaugurale pe teme de actualitate către studenții teologi („Despre demofilie", în anul 1941, „Providența divină în istorie" şi „Colaboratorii lui Hristos", în anul 1942, sau „Ortodoxia română ca funcțiune europeană", în anul 1944). Este susținut de teologi ca T.M. Popescu („De la Nero la Stalin", în 1942) sau Emilian Vasilescu („Prietenii români ai tomismului" şi „Pentru ce tomismul nu este filozofie creştină", în anul 1942, sau „Tradiționalism ortodox şi raționalism dizolvant", în anul 1943). Părintele Profesor Dumitru Stăniloae colaborează şi el constant cu eseuri pur teologice („Despre dogmă" şi „Temeiurile eterne ale mântuirii", în anul 1941, „Considerații în legătură cu sfintele icoane", în anul 1942, „Biserica Ortodoxă a Transilvaniei" şi „Despre Iisus Hristos", în anul 1943, şi „Contemplație şi asceză", în anul 1944). Din anul 1942 până la sfârşit publică regulat poezii în paginile *Gândirii* şi tânărul ierodiacon Valeriu-Bartolomeu Anania (n. 1921), cum din anul 1936 un colaborator asiduu al revistei fusese şi ceva mai vârstnicul scriitor Horia Vintilă (1915-1992).

În anul 1943 Nichifor Crainic susține, atât în Bucureşti, cât şi în toate provinciile țării, o serie de conferințe pe teme patriotice, despre Octavian Goga, Avram Iancu, George

Coşbuc sau „Transfigurarea românismului”, în care exaltă teologic românismul ca „teantropie” realizată. Pe 4 iunie anul 1943 prezintă la Zagreb conferinţa „Poezia noastră religioasă”, pledând pentru crearea, evident sub auspiciile Reichului, a unei Europe unite naţional şi creştine după formula: „pământ naţional pentru fiecare popor şi cer creştin pentru toţi laolaltă”. Iar pe 27 noiembrie anul 1943, într-un moment în care înfrângerea Germaniei hitleriste devenea previzibilă, susţine la Weimar conferinţa „România în Europa nouă”, o tristă apologie a lui Adolf Hitler şi a Reichului german („Eu cred în steaua marelui Reich german”), precum şi a comunităţii de viziune a naţionalismului român cu naţional-socialismul nazist („triumful românismului la el acasă îl datorăm victoriei naţional-socialiste. Astăzi România se simte un fragment din Europa cea nouă. Integraţi astfel în ordinea lumii noi, am putut să ne aliniem în uriaşul front al Răsăritului…”). De altfel, în acei ani Crainic devenise şi preşedintele Asociaţiei Germano-Române. Compromiţătoarea conferinţă de la Weimar a fost publicată în *Gândirea* în numărul ei din luna martie anul 1944. În numărul următor, pe aprilie-mai, Nichifor Crainic revine la teologia pură cu un splendid eseu despre „Dionisie Areopagitul”, iar în numărul ulterior, pe iunie-iulie, care avea să fie şi ultimul număr al *Gândirii*, publică ultimul său text. Intitulat „Tehnică fără suflet”, eseul porneşte de la denunţarea barbariei atacurilor aeriene anglo-americane asupra României şi întregii Europe „apărate” de nazişti pentru a se transforma într-o profetică diatribă împotriva tehnicismului american şi sovietic, triumf al civilizaţiei materialiste asupra culturii spirituale umaniste a Europei clasice. Nichifor Crainic este contemporan aici cu Martin Heidegger şi afin cu mai tânărul Constantin Noica. Dincolo de afirmaţiile de conjunctură, finalul textului sună astăzi, la peste şase decenii într-o Europă unită economic şi în plină civilizaţie postmodernă hipertehnologizată, ca o previziune de o sumbră actualitate: „Tradiţiile de cultură ce stau la temelia fiecărui popor european şi intimitatea cu natura şi duhul pământului ar feri omul de primejdia pe care o reprezintă o tehnică dezvoltată unilateral. Deformându-l pe om şi anexându-l maşinii, această tehnică a atins în războiul actual o culme a rătăcirii şi nonsensului: civilizaţia a creat oraşele, civilizaţia nimiceşte oraşele de pe faţa pământului. Dacă Europa ar ajunge în viitor să fabrice monştrii de tip american, atunci misiunea ei se va fi terminat şi nimic de nădăjduit într-o lume mai bună n-ar mai rămâne. Geniul ei este geniul plinătăţii şi armoniei. Numai din adâncul ei de experienţă în zestre multimilenară mai poate răsări omul desăvârşit, care să fie model popoarelor pământului. Suferinţa apocaliptică pe care o îndură din toate părţile, o conduce la conştiinţa profundei sale diferenţieri faţă de celelalte continente, care-i vor nimicirea, şi la o dinamică unitară a misiunii pe care o are de îndeplinit în lume. Căci nenorocirea ce bântuie omenirea contemporană, nenorocire pe care numai spiritul european o poate lecui, e civilizaţia fără cultură sau tehnica fără suflet.”

Ziua de 23 august anul 1944 şi ocuparea României de trupele sovietice l-au făcut pe Nichifor Crainic să simtă din plin teroarea unei istorii intrate sub zodiile nefaste ale totalitarismelor şi ideologiilor rivale. În timpul bombardamentelor germane asupra Bucureştilor care au urmat, Nichifor Crainic se îmbolnăveşte de pneumonie, este transportat de prof. Ion Petrovici la mănăstirea Cernica, de unde soţia sa, Dr. Aglae Crainic, l-a dus la Sibiu, unde este internat în clinica universitară a Dr. Iuliu Haţieganu. Pe 15 octombrie află din ziare că se află pe lista criminalilor de război venită de la Moscova şi este sfătuit să rămână ascuns. Îşi lasă barbă şi se adăposteşte prin diferite case din Sibiu. Primarul din localitatea Gălăneşti, judeţul Rădăuţi, refugiat şi el, îi face un buletin de identitate pe numele de Ion Vladimir Spânu, negustor de cherestea, refugiat bucovinean, sub care va pribegi prin Transilvania aproape trei ani de zile. Este eliminat din Societatea scriitorilor şi Sindicatul ziariştilor, este epurat şi din Universitate, iar *Gândirea* este suprimată. În preajma Crăciunului publică sub numele Victor Mărginaş un colind în paginile *Telegrafului Român*. În luna ianuarie anul 1945 pleacă din Sibiul devenit nesigur şi stă ascuns mai întâi la

Mănăstirea Sâmbăta de Sus, iar mai apoi la diferiți preoți din sate din Munții Apuseni până în luna martie anul 1946 şi de pe valea Târnavelor până în luna mai anul 1947. Află din ziare că pe 4 iunie anul 1945 a fost condamnat de Tribunalul Poporului la închisoare pe viață în procesul „ziariştilor fascişti”. În acest interval Nichifor Crainic redactează manuscrisul primei părți a „Memoriilor” (până la sfârşitul anului 1944) sub titlul *Zile albe, zile negre,* precum şi un studiu neterminat în 12 capitole despre *Spiritualitatea poeziei româneşti*, în fapt o interesantă judecată teologică asupra operei şi filozofiei lirice a doisprezece poeți români (Grigore Alexandrescu, Tudor Arghezi, Lucian Blaga, George Coşbuc, Mihai Eminescu, Octavian Goga, George Gregorian, Ştefan O. Iosif, Alexandru Macedonski, Dumitru Nanu, Ion Pillat şi Alexandru Stamatiad). Pe 20 mai anul 1946 se stinge din viață în mizerie şi copleşită de întristare soția scriitorului, dr. Aglae Crainic, în timp ce soțul ei se afla ascuns la preotul din satul Lepindea. În luna septembrie anul 1946 se mută la preotul din satul Iclod, iar în luna martie anul 1947 la Preotul Ioan Sămărghițan din Cerghid, lângă Târnăveni. Pe 24 mai anul 1947 îl convinge pe Părintele Ioan Sămărghițan (care-i salvează manuscrisele) să-l denunțe şi se predă autorităților în speranța că va fi rejudecat şi reabilitat. Este trimis la Târgu-Mureş şi de aici la Bucureşti, fiind deținut la Ministerul de Interne şi apoi la Văcăreşti. I se anulează sentința din anul 1945 şi începe rejudecarea procesului, la care Crainic a fost apărat de Petre Pandrea (1904-1968), cumnat al lui Lucrețiu Pătrăşcanu, ministrul comunist al justiției (care avea să fie arestat şi el în anul 1948 pentru naționalism şi executat în anul 1954). Pe 9 decembrie anul 1947 lui Nichifor Crainic i se aduce la cunoştință noul act de acuzare, în care se vede acuzat de legionarism, fascism, hitlerism, rasism şi ură de clasă, de instigare la război împotriva URSS şi de colaborare cu Germania hitleristă. Nichifor Crainic întocmeşte un amplu „Memoriu” de răspuns (publicat în anul 1995), un adevărat testament politic şi moral, în care, respingând cu argumente acuzațiile şi asumându-şi erorile, justifică poziția de scriitor român, creştin, sărac şi independent, ca servire a patriei şi interesului național (inclusiv prin alianța cu Germania). Invocă precedentele anterioare ale lui Iaon Slavici şi Tudor Arghezi, condamnați şi ei după Primul Război Mondial ca ziarişti în serviciul ocupanților germani la 5 ani, fiind grațiați după un an şi jumătate.

Din motive ținând de căderea în dizgrație în PCR a ministrului Lucrețiu Pătrăşcanu, procesul se întrerupe brusc, avocatul Pandrea este exclus din barou (va fi şi el condamnat în anul 1948 la 20 de ani de închisoare, din care a executat şapte, între anii 1948-1952 şi încă alții între anii 1958-1964). Nichifor Crainic este transferat la sinistrul penitenciar de la Aiud. Timp de 15 ani scriitorul a fost supus unui regim cumplit de distrugere morală şi fizică prin umilințe şi înfometări inumane trecând prin experiențe-limită din care s-a salvat interior doar prin credință şi poezie (în închisoare va alcătui şi memora volumul de poezii *Şoim deasupra prăpastiei* apărut postum, în anul 1991).

Eliberarea lui din temniță s-a făcut cu prețul umilitor al „reeducării” şi al compromiterii prin anexarea la propaganda regimului comunist român al lui Gheorghe Gheorghiu-Dej şi apoi, din anul 1965, al lui Nicolae Ceauşescu. În luna martie anul 1962 a fost transferat în arestul Ministerului de Interne, unde, la cererea ministrului Ion Drăghici, scrie o istorie a Mişcării Legionare. Scrisă într-un stil vehement polemic şi încadrată de o introducere şi concluzii cu elogii jenante la adresa leninismului, intitulată *Cuibarul ucigaşilor*, în 15 capitole şi 263 de pagini, lucrarea a rămas în manuscris fiind plagiată apoi de I. Fătu şi N. Spălățelu în cartea *Garda de Fier, organizație teroristă de tip fascist* (1971). Este eliberat pe 24 aprilie anul 1962 şi angajat până în anul 1968 ca redactor la revista Ministerului de Interne, *Glasul Patriei*. Apărută între anii 1955-1972 de trei ori pe lună şi difuzată în afara granițelor țării, revista era adresată în exclusivitate emigrației şi exilului românesc, pe care redactorii şi colaboratorii – toți intelectuali de dreapta, foşti deținuți politici „reeducați”, dar fără drept de semnătură în țară – trebuiau să-i convingă de „umanismul” regimului comunist românesc şi să-i determine să se repatrieze ori să renunțe la activitățile critice față de

Republica Populară Română. Era o formă perversă a regimului de a-i compromite în fața străinătății şi de a împiedica formarea unor cercuri de rezistență internă, amăgindu-i totodată cu promisiuni deşarte că, în schimbul acestor „servicii patriotice" în afară, vor fi republicați din nou în țară.

O vreme Nichifor Crainic s-a lăsat amăgit şi el de naționalismul comuniştilor români şi de iluzia revenirii pe scena literară publică. Între anii 1963-1964 a scris cel de-al doilea volum al „Memoriilor" despre anii 1946-1947, intitulat *Pribeag în țara mea* şi câteva crâmpeie impresionante de „mărturii" din infernul temniței de la Aiud. Şi-a rescris totodată „Memoriile" modificate şi autocenzurate în speranța editării lor, încercând să publice şi poezii, dar fără succes. În anul 1968 a fost pensionat, iar pe 20 decembrie 1969, la împlinirea vârstei venerabile de 80 de ani, Nichifor Crainic a fost sărbătorit în cercul prietenilor apropiați, într-o emoționantă întâlnire la care au luat parte – pe lângă fiica Nini, căsătorită în anul 1946 cu inginerul Alexandru Cojan – şi vorbit: Ion Petrovici, Radu Gyr, Nicolae Crevedia, Pan M. Vizirescu, Părintele Profesor Dumitru Stăniloae şi alții, printre care inimosul Nedic Lemnaru, fost lucrător în Securitate menit să-l supravegheze şi devenit prieten intim al scriitorului în ultimii ani de viață.

După o viață de lupte, chin şi încercări cumplite, Nichifor Crainic s-a stins din viață lin şi uşor, în somn, în noaptea de 19-20 august anul 1972 la casa scriitorilor din Palatul brâncovenesc Mogoşoaia. Trei zile mai târziu a fost îngropat, prohodit de preoți şi de prieteni, în cimitirul „Sfânta Vineri" din Bucureşti. Pe cruce a pus să i se scrie numai numele, căci aşa cum îi spunea testamentar ginerelui său, Alexandru Cojan: „Acei care vor să ştie cine am fost, să mă caute în scrierile mele, în revista *Gândirea*, al cărei mentor am fost, în cursurile de la Facultatea de Teologie, la Academia Română printre membrii căreia am fost. Acolo sunt eu. Sub cruce este un pumn de țărână". Denigrat şi ignorat, Nichifor Crainic, cu luminile şi umbrele personalității sale reactive şi controversate, nu a beneficiat încă de o discuție senină şi o receptare lucidă a multiplelor sale contribuții la cultura românească interbelică. Poetul şi ziaristul, animatorul şi teoreticianul cultural, teologul mistic şi doctrinarul politic îşi aşteaptă încă exegeții riguroşi şi obiectivi.

În opinia şi viziunea mea, scriitorul-teolog de la *Gândirea* este simptomatic pentru ceea ce aş numi „criza platonică" de structură a culturii ortodoxe ca soluție a relației cruciforme între cer şi pământ, între mistică şi politică, proprie creştinismului. Nichifor Crainic a refăcut, ca şi Nae Ionescu şi emulii lor, parcursul gândirii şi „drama vieții lui Platon" descrise profetic de Vladimir Soloviov într-un eseu cu acest titlu publicat în anul 1898. După ce într-o primă fază, în *Banchetul*, exalta forța erosului regenerator şi realizator al unității între sensibil şi inteligibil, divin şi uman, precum şi în *philia* dintre oameni, Platon misticul se converteşte după moartea lui Socrate în doctrinar politic şi în creator de utopii sociale de tip represiv. *Republica*, opera de maturitate, şi, mai ales, *Legile*, ultima sa operă, ni-l arată pe ultimul Platon făcând apologia unei cetăți de tip totalitar şi a obscurantismului, precum şi în căutarea unui tiran care să o realizeze. Tot astfel şi Nichifor Crainic, plecat în anul 1926 de la mistica Bisericii şi creştinismul iubirii al lui Dostoievski, sfârşeşte după anul 1937 în utopia şi tirania represivului stat etnocratic şi pasiunea pentru dictaturi.

Dincolo de această lecție negativă, scump plătită de doctrinarul politic, Nichifor Crainic teologul ne dă o lecție pozitivă permanentă, prin care a influențat în chip decisiv destinul teologiei ortodoxe contemporane, fiindcă ea a fost asumată şi desăvârşită la Sibiu de pr. Dumitru Stăniloae. Crainic a fost nu numai cel care a înțeles că nu se poate face Ortodoxie fără „gândire", fără cultură, literatură şi artă. Şi în acest sens el a fost, cum bine sublinia în anul 1940 istoricul bisericesc mărturisitor Teodor M. Popescu (1893-1973), „singurul nostru teolog de interferență". A fost, în acelaşi timp, primul care a înțeles că nu poate exista teologie fără mistică, nici Ortodoxie fără Filocalie. A fost „profesorul de mistică, primul şi singurul în toată teologia ortodoxă actuală". „A dorit să fie preot şi n-a reuşit, dar a simțit că are o

misiune teologică". „A privit spre culmea cea mai înaltă a teologiei şi a redescoperit mistica ortodoxă, floarea spiritualităţii creştine, Olimpul cugetării teologiei, grădina edenică a sentimentului religios, care zăcea în cărţi necercetate şi neînţelese, părăsită la periferia intereselor ştiinţifice ale teologiei". În teologie, Nichifor Crainic a fost „un descoperitor şi un creator", un deschizător de orizonturi cereşti. Şi nu are voie să fie uitat.

Este regretabil faptul că personalitatea lui Nichifor Crainic, în care lumina covîrşeşte totuşi umbrele de care n-a fost lipsită, întîrzie, în pofida valului de (re)editări şi a discretei sale reconfirmări ca membru titular al Academiei Române (22 noiembrie anul 1994), să fie tratată aşa cum s-ar cuveni într-un peisaj cultural cu pretenţii de normalitate. Acum, la aproape patruzeci de ani de la moartea sa, ar fi poate vremea să se iasă din cele două fundături simetrice ale abordării sale actuale: cea pios-ditirambică (din unele restrînse cercuri ortodoxizante) şi cea impios-anecdotică (slujind unor tendinţe de frondă antitradiţională). Avem multe de învăţat de la alţii, dar nimic nu ne îndreptăţeşte să refuzăm de a învăţa cîte ceva şi din propria noastră zestre culturală, pe care de multe ori n-am făcut nici un efort onest de a o cerceta şi înţelege, mulţumindu-ne să perpetuăm "verdictele" ideologice ale unei jumătăţi de veac de înstrăinare de noi înşine. Rămânem datori trecutului, chiar dacă n-am avea de *învăţat* din el, vorba gânditorului şi filozofului Constantin Noica, decât *dezvăţul*...

Material documentar realizat de Drd. Stelian Gomboş